

Subjekt, nepředmětност a čas [2019]

[otázky kladl Václav Němec]

Tým vědců z Australské národní university pod vedením Andrea Truscotta nedávno provedl pokusy s atomy helia, které ukázaly, že tyto atomy se rozhodují, zda se budou chovat jako částice či jako vlna, na základě budoucí události, která v dané chvíli ještě nenastala. Výsledky pokusu podle nich nejenom zpochybnily klasický pojem kauzality, ale i tradiční představu o lineárním směřování času z minulosti do budoucnosti, neboť ukázaly, že na subatomární úrovni čas ve skutečnosti spíše plyne z budoucnosti do minulosti. Australský server News. com. au k tomu napsal: „Zdá se, jako by čas šel dozadu. Příčina a následek se zdají být porušeny, protože budoucnost způsobuje minulost. Lineární tok času se náhle jeví, jako by fungoval opačně.“ Vidíš v tom potvrzení svých filosofických koncepcí, které jsi formuloval již v 50. a 60. letech minulého století? A do jaké míry vůbec může vědecký experiment potvrdit filosofickou hypotézu a naopak filosofické koncepce vnášet světlo do zjištění přírodních věd?

Vztah mezi filosofickými a vědeckými hypotézami může být velmi různorodý, neboť závisí na povaze té které vědy a té které filosofie. Obecně ovšem platí, že odborným vědám chybí vědecky legitimní nástroje k důkladné a systematické kontrole vlastních myšlenkových prostředků, tj. nástroje reflexe, jíž naproti tomu vládne nebo aspoň může a má vládnout filosofie. Už z tohoto zřejmého důvodu nemůže filosof nikdy považovat žádné vědecké výsledky (a natož hypotézy) za dostačující oporu, nebo dokonce za potvrzení nějakých filosofických koncepcí. Zatímco vědecké teorie a hypotézy se bez jakýchsi filosofických momentů nikdy zcela neobejdou, filosofie se může a někdy i musí analýzou a kritikou vědeckých teorií a hypotéz zabývat už proto, že se nikdy nemůže stáhnout do omezeného rámce nějaké své odbornosti, nýbrž musí být vždy připravena kriticky reflektovat vše, s čím se myšlenkově setkává a vůbec může setkávat. Filosofie je zásadně vzato kritickou, principiální (či radikální) a systematickou reflexí, a to reflexí čehokoli, čím lze něco myšlenkově nějak „uchopit“ (což je pohříchu slovo zatížené oním též kritizovaným, ale tradičním násilnictvím) nebo k čemu je možno se myšlenkově nějak smysluplně a platně vztáhnout.

Myšlenka kauzality jistě není žádnou výsadní výjimkou, i když je zejména v přírodních vědách mimořádně rozšířená, ale svým původem a zejména svou povahou je filosofická a nikoli vědecká (dnes bychom ovšem měli spíše říci pseudo-filosofická). Filosofie musí své kritické ostří aplikovat všemi směry, a ani sebe samu a své výtvořiny nemůže nijak pardonovat. A ačkoli přinejmenším někteří filosofové byli již v dávné řecké minulosti „vynálezem“ myšlenky příčinnosti přímo uchvácení, vždycky si byli zase aspoň někteří jiní té okolnosti, že jde o náš lidský výmysl, natolik vědomi, že nepřestali usilovat o její promyšlení, domyšlení, dokazování, ale nejednou také o její vyvracení. Já sám považuji pojetí kauzality za neudržitelné, pokud bychom je měli za universálně platné; ne všechno, co se skutečně děje, lze objasnit či vysvětlit výlučně kauzálně. V tom smyslu tedy zcela odmítám pankauzalismus; sám jev údajné „příčinnosti“ pochopitelně nepopírám, ale interpretuji jej odlišně. Příčinně totiž lze vysvětlovat některé stránky světového dění jen tam, kde vládou setrvačnosti; naproti tomu nelze kauzálně vysvětlit nic nového. Protože veškeré světové dění je prorostlé nejen setrvačnostmi, ale neméně i novinkami, je každé kauzální vysvětlení nutně jednostranné. To je však jen jedna stránka vadnosti pojetí kauzality. Druhá, ještě závažnější, spočívá v tom, že nelze *nahlédnout*, jak něco (A) může mít jako následek něco jiného (B), pokud B není totožné s A. (To je ve stručnosti argument už Humeův; proto je každé naše očekávání změn jako následků příčin pouhý „belief“, pouhý zvyk, návyk.) Chce-li tedy někdo rozšířit pojetí „příčiny“ tak, že

příčinou může být i něco budoucího, tedy ještě aktuálně nejsoucího (což by byl vlastně krok zpátky k Aristotelovi), bude nadále stát před tímž problémem: Jak může být něco, co ještě není, příčinou toho, co – najednou a nově – skutečně jest? Nebo také: Jak může být možnost příčinou svého vlastního uskutečnění? (A potom je tu celá ta obrovská problematika možností a skutečností.) Tomuto rozporu se nepochybně nevyhnuli ani zmínění australští vědci.

A pak tu je ještě onen provokativní výrok, že „na subatomární úrovni může jít čas dozadu“. Tady je nezkontrolovaným předsudkem něco zvlášť zajímavého. Nejen člověk, ale také zvíře a jakákoli jiná živá bytost může jít dozadu, pokud je schopna jíti dopředu. Proč by to nemohl dělat také čas? Co to je vlastně „čas“? A jak můžeme zjistit, kterým směrem se pohybuje? A jak vůbec můžeme mluvit o „pohybu“ v souvislosti s časem? Po mém soudu je chyba především v tom, že chceme uvažovat a mluvit o „čase“ bez souvislosti se skutečným děním: kde se nic neděje, tam není ani žádný čas! To znamená, že pokud se někdy čas může pohybovat „dozadu“, znamená to, že musí existovat nějaké dění, které se děje obráceně proti tomu, jak se děje obvykle. A jak se vlastně čas a vůbec dění děje obvykle? Obecně sdílené chápání pohybu dění v čase trpí nakažlivou chorobou, která je spjata s hrubě falešným předsudkem, že všechno se děje z minulosti přes přítomnost do budoucnosti. Jakmile tuto falešnou představu prolomíme a podíváme se na skutečné událostné dění, nahlédneme docela jednoduchou věc: každá událost se děje tak, že nejprve ještě není, pak se začne dít, přičemž stále ještě její většina není aktuálně jsoucí, pak se ta její část, která se už uskutečnila, stále rozšiřuje, jak dění události postupuje kupředu, tj. ve směru od svého začátku ke svému konci, toho, co se ještě nestalo, stále ubývá, až se posléze uskuteční i poslední zbytek toho, co z ní ještě nebylo, a událost skončí. Směr událostného dění je tedy zřejmý: událost se děje z budoucnosti do minulosti. A tudíž se v tomto směru pohybuje i její čas.

Ve svém Úvodu do filosofování ovšem píšeš, že jakmile nějaká fáze vnitřního dění události překročí hranici mezi její vnitřní a vnější stránkou, „dochází ke změně časové orientace: ve své zpředmětněné podobě (zvnějška přístupné), ve svém zvnějšnění se událost rozvíjí opět směrem z minulosti do budoucnosti a tímto svým zaměřením jakoby simuluje, že její skutečný počátek je zakotven v minulosti“ (str. 38). Není právě v této formulaci naznačena možnost rozdílné časové orientace průběhu události z hlediska její vnitřní a vnější stránky?

Směr událostného dění je jednoznačný: je to směr z budoucnosti do minulosti. A to platí i pro ono „hledisko vnější stránky“ události: po vnější stránce všechno stárne, chátrá, upadá atd. , tj. propadá se do vzdálenější a vzdálenější minulosti. Konkrétně (kvůli názornosti) dítě se narodí, ale novorozenec se stává stále starším, malým dítětem, chlapcem nebo dívkou, dospělcem, stárnoucím jedincem a posléze umírá. Musíme si stále být vědomi toho, že událost se děje z vnějšího pohledu tak, že nejprve není, pak se na začátku uskuteční z malé části, pak toho uskutečněního (a tedy minulého – a tedy již nejsoucího!) jakoby přibývá, až nakonec událost končí a přestává být jsoucí vůbec. Toto jediné opravdové uskutečňování (vykonávání) bytí každé pravé události se může ovšem svému odcházení do nejsoucnosti bránit tím, že na své „cestě bytí“ zanechává po sobě nejen něco jako stopy, ale dokonce i jako materiál pro další cestu leccos z toho, co se už stalo (za pomoci nižších událostí a jejich sub-subjektů), takže se – díky subjektu, jež si za tímto účelem událost vytvořila (ustavila) – k těmto stopám a také ke zbývajícimu materiálu, ať už se jeho integrovanost ve vyšší celek zachovala nebo se z ní už vyvázala a vymanila, může jakoby „vracet“ (jak tomu tradičně, ale chybně rozumíme); ve skutečnosti jde o nové aktivní pronikání (byť k starému, danému), naprosto analogické tomu původnímu, jímž událost dokázala

v sebe zahrnovat a v sobě integrovat „materiál“ zprvu ještě neintegrováný nebo integrováný jinými událostmi atd.

Proti tomu všemu je třeba ovšem hlavní důraz položit na aktivitu jako jediný typ dění, které spočívá převážně (i když nikoli výhradně, ovšem!) v „úsilí“ jít „proti“ onomu právě zmíněnému přecházení z budoucnosti do minulosti (tedy od „ještě ne“) k onomu divnému „už ne“, které my ve svých představách necháme se hromadit a tlít jako tzv. „minulost“. Právě proto si každá pravá událost musí vytvořit (ustavit) svůj aktivní (tj. aktivity schopný) subjekt, neboť tento subjekt sice bez své události neobstojí a nemůže obstát, ale má oproti své události tu obrovskou přednost či výhodu, privilegium či „milost“, že se může (občas i úspěšně) „vyklánět“ ze své danosti do budoucnosti, jít budoucím nepředmětným výzvám jakoby vstříc a ocitat se v jakýchsi často jen nepatrných okamžicích „mimo sebe“ a pak sebe již minulého jakoby nechávat za sebou a stávat se čímsi novým (a hned zase stárnoucím) a čehosi nového schopným (aby to nové eventuálně zase mohl nechávat spolu se sebou „za sebou“).

Krátký smysl dlouhého povídání: Všechno skutečné dění (a to jak pravých, tak nepravých dějů) začíná tak, že zprvu ještě není a teprve pak se stává aktuálně přítomným, aby přešlo nakonec do minulosti. Toto je směr obecného času, zatímco jediný skutečný čas je čas „skutků“ a „uskutečňování“, které se niterně, subjektivně nutně děje v opačném směru. (Když něco nového podnikám, a když to je nějaké větší podnikání, postupně něco provádím již dnes, něco až zítra, a pak další dny, tedy pronikám, vzato z mého hlediska, stále do nejbližší budoucnosti a pak do vzdálenější atd.)

Výše jsi řekl, že čas existuje pouze ve spojení se skutečným děním, tj. s jednotlivými událostmi. Nyní mluvíš o „obecném čase“. Jak se k sobě má tento čas jednotlivých událostí a „obecný čas“? A znamená to, že každá událost má svůj vlastní čas, a že tedy neexistuje pro všechny události jednotný čas?

Ano, každá událost (ale pozor: pravá událost, tj. událost vnitřně sjednocená ve skutečný celek) má svůj (tj. vnitřní, vlastní, osvojený) čas, který probíhá sice dost analogicky s jinými podobnými událostmi, ale třeba velmi rozdílně oproti jiným událostem, tj. událostem jiného druhu. Tento „individuální“ či „jednotlivý“ čas ovšem není něco, co by bylo omezeno na nějaký vnější (předmětný) rámec příslušné události, ale představuje jakési časové pole, v němž (ostatně podobně jako v příslušném poli prostorovém) dochází k setkání oné události s jinými událostmi (jakož i k setkání jiných událostí s ní jako s tou reagující). A protože každá (pravá) událost má kolem sebe takové časové (a ovšem i prostorové) pole, dochází nutně k tomu, že všechna ta pole se přes sebe překládají či přelévají, že se navzájem prostupují, a vytvářejí tak to, co se obvykle považuje za pro všechny události společný jednotný čas, ale čemu já říkám „čas obecný“. A tento „obecný“ čas vůbec není jednotný pro veškerý Vesmír, ale jeho povaha i rychlost záleží na povaze té či oné „lokality“, dokonce na pohybu té lokality vzhledem k jiným lokalitám atd. A směr tohoto druhotného, odvozeného „času“ je ovšem většinou (a hlavně dnešními Evropany) vnímán a chápán jako lineární seřazení postupu od nejstarších momentů k nejnovějším (a může být i v představách a modelech fiktivně prolongován až do nejbližší budoucnosti, rovněž ovšem jen modelované).

Lze tomu rozumět tak, že onen „vlastní čas“ každé pravé události, který je pro Tebe zřejmě původní podobou času, je generován aktivitou příslušného subjektu, a že ono „časové pole“, o němž hovoříš, je tedy výsledkem jeho aktivního „časování“? A že „obecný čas“ je pak jakýmsi propletením oněch časových polí, které si kolem sebe vytváří každý subjekt?

Čas není generován aktivitou příslušného subjektu; a časové pole není výsledkem jeho aktivního „časování“. Každý subjekt (a každá pravá událost) má kolem sebe

nějaké časové pole, v němž a díky němuž může subjekt být aktivní nebo díky němuž se událost může dít. Toto přísně individuální, tj. jedinečné a nezaměnitelné časové pole si ani subjekt, ani událost samy nevytvářejí, asi tak, jako nemohou vytvářet samy sebe. Tak jako každá událost začíná – předmětně vzato – z „ničeho“ (ne tedy z jiných událostí – „kauzalita“ v běžném pochopení je nesmysl!), tak začíná z „ničeho“ také každý individuální čas, tedy kousek času (nikoli bod), kousek, který má svůj počátek i konec (je „termínovaný“), je právě díky ustavenému subjektu pro tento subjekt jakoby najednou, neboť to je subjekt, který je aktuální po celou dobu trvání příslušného událostního dění (zatímco událost sama nikdy nemůže být aktuální jako celek po celou dobu svého dění – bez toho by neměla přece smysl třeba osobní právní odpovědnost za to, co subjekt udělal před rokem apod.).

A jak je tedy třeba chápat termín „časování“ subjektu, není-li jím míněno konstituování či spolu-konstituování vlastního časového pole příslušného subjektu?

Každá událost je nejenom tím, čím je, a nejenom tam, kdy a kde je, nýbrž už tím, že „jest“, tj. že se děje jako událost, je zapojena do svého okolí, a to nejen pasivně, nýbrž především aktivně, a to nejen svou vlastní aktivitou (totiž že např. „časuje“), ale také aktivitou okolních událostí (i ony „časují“, a to svým vlastním časováním), a tím vytvářejí různě se lišící pole kolem sebe. A tato různá „pole“ (tedy také pole časová) se překrývají, prostupují a navzájem prorůstají – a tak „vzniká“ obecný čas jako více méně místní časové pole, které se může v jistých mezích v jedné „části“ lišit od toho, jak „je“ v jiných částech. (Musíme pamatovat na to, že toto obecné časové pole je zcela závislé na tom, jaké události a v jakém počtu i v jakých vzájemných vztazích atd. se v něm odehrávají.) Časování je tedy v jakémisi smyslu „výkonem“ každé konkrétní události, a to ve stejném rozsahu, jako je jejím „výkonem“ její bytí (celkové bytí, tj. od počátku až do konce). Obecný čas je jakýmsi společným velkoproduktem, dalo by se téměř říci „odpadištěm“ dění nespočetných individuálních událostí (pochopitelně pravých, neboť nepravé nejsou samy schopny „časovat“, ale jsou závislé na pravých událostech a jejich časování, ale ovšem i na obecném čase).

Vraťme se ještě k otázce kauzality: Když mluvíš o tom, že kauzalita může vysvětlovat jen některé stránky „světového dění“, v němž vládnou setrvačnosti, máš na mysli právě to, co sám označuješ jako „vnější“ stránku skutečnosti? A pokud ano, lze říci, že kauzalita jakožto universální vysvětlení selhává právě proto, že nebere v úvahu vnitřní stránku skutečností, resp. vnitřní průběh událostí?

Koncept kauzality neselhává proto, že „nebere v úvahu vnitřní stránku skutečnosti“, nýbrž proto, že nebere v úvahu skutečnost celou, nejen s jejími setrvačnostmi, ale právě s tím, že vedle setrvačností, které znamenají přetrvávání něčeho již nastalého a pak již minulého, je skutečnost plná novinek, které tu ještě vůbec nebyly. S onou „vnitřní stránkou“ to nemá ještě nic co dělat: nové věci (resp. nové rysy skutečnosti) jsou (ovšemže mimo jiné) stejně vnější či předmětné jako ty věci, které tu zůstávají a přetrvávají z minulosti. Jde na prvním místě o to, zda jsme ochotni připustit, že vůbec je možné, aby vzniklo něco nového, co není jen přetrváváním něčeho, co tu už bylo – zda tedy vůbec má otázka po vzniku nového smysl. Pokud ano, je přece zřejmé, že to „nové“, které jsme tak připustili, nemůžeme odvozovat z toho, co tu už bylo a je, tedy z minulého. A právě tak má smysl otázka, jak je vůbec možné, aby se něco z toho, co se už stalo, mohlo znovu stát přítomností, tj. aby něco z toho, co už pominulo, mohlo být přítomno tam, kde dochází ke vzniku něčeho nového. Z toho je přece zcela zřejmé, že dění, jímž se nové dostává z budoucnosti (kdy ještě nebylo a není) do přítomnosti (a

pak dále pomíjí do minulosti), musí mít jiný směr než opačné dění, jímž se něco již uplynulého stává znovu přítomností. Kdyby platila jen kauzalita, nic nového by nemohlo vznikat, ale stále by jen trvalo jedno a totéž (ve smyslu *nihil novum sub sole*). – Až do této fáze úvahy není vůbec zapotřebí mluvit o rozdílu mezi vnitřním a vnějším (nepředmětným a předmětným). I každé „nové“, pokud jde o skutečnost, nepochybně „jest“, a jako takové se hned stává minulostí, a navíc se v té minulosti pořád víc vzdaluje od přítomnosti směrem do minulosti starší a starší, tedy směrem z budoucnosti do minulosti.

Z toho, co říkáš na různých místech, se však zdá, že setrvačnosti jsou spojeny právě s vnější či předmětnou stránkou události, zatímco vznikání nového je těsně spjato s její vnitřní stránkou. Vždyť jak jinak vzniká to nové než právě skrze aktivity subjektů, které jsou založeny v jejich vnitřní stránce? A nelze nakonec chápat ono dění, jímž se nové dostává z budoucnosti do přítomnosti a minulosti, právě jako zvnějšňování vnitřního, resp. jako aktivitu subjektů odpovídajících na výzvy, jimiž jsou niterně oslovovány?

Pokud jde o „setrvačnosti“, ty nejsou „spojeny“ jen „s vnější či předmětnou stránkou události“, neboť nejsou ničím samostatným, samostatně trvajícím (to by pak nemohly být sjednoceny, integrovány). Tak jako celá předmětná stránka události je udržována v jednotě (je integrována) díky usilovné aktivitě niterné stránky této události (rep. jejího subjektu), jsou takto v rámci integrity celé události udržovány i všechny setrvačnosti, jichž událost v průběhu svého dění využívá, díky téže usilovné, z nitra (niternosti) pramenící, ale již uskutečňující se aktivitě, a to bez ohledu na to, zda se událost může opírat o setrvačnosti „vlastní“, tedy založené na (jí, tj. té události vlastní) aktivitě události samé, nebo zda se může opírat o setrvačnosti, o něž usilují či které garantují její subudálosti, onou událostí v celek zapojené. – Podobně je třeba vidět i komplikovanost „těsné spjatosti“ vznikání nového s vnitřní stránkou události. Kdyby tu šlo o vnitřní stránku (niternost) osamocenou, tj. izolovanou od jakékoli předmětnosti, o žádném vzniku nového by nemohla být řeč, protože vznik(ání) nového znamená zpředmětňování vnitřního – a to přece musí mít svou předmětnou (totiž aktuálně právě zpředmětňovanou) stránku. – Inu, zpředmětňování vnitřního není redukovatelné na změnu vnitřního ve vnějšek jakoby jedním rázem. Nelze také říci, že „nové se dostává z budoucnosti do přítomnosti a minulosti“, jako kdyby to nové v té budoucnosti už předem „bylo“!

Nové přichází z budoucnosti, ale ne tak, že by v té budoucnosti už předem bylo (tedy *de facto* jako minulé, hotové, byť *in spe*). Aktivita subjektů (tj. subjektivní aktivita) je přítom ovšem nezbytná, ale není tomu tak, že by subjekty to nové (celé) přímo vytvářely (tvořily), nýbrž jen to bez nich nejde. Už proto to nelze takto zjednodušovat, protože ta účast subjektů je početně nepřehledná, nikdy nejde o jeden subjekt, ale o množství dalších subjektů, ať už vnějších nebo vnitřních (tedy sub-subjektů). To, jak se vyvíjí (a vylepšuje nebo naopak upadá) nějaký organismus, tj. nějaká živá bytost, je vždycky také výsledkem kolektivní spolupráce velkého množství nižších, ale sjednocených subjektů, resp. aktivních sub-událostí, ale většinou také množství subjektů-událostí okolních, bez nichž by se ten pro nás teď hlavní subjekt-událost nikdy nemohl obejít. A to všechno platí tak, že se to děje přechodem niterností (nepředmětností) ve vnějšnosti (předmětnosti), tj. pluralitně, ale více méně integrovaně – vždy díky subjektu integrujícímu, ale rozhodně nenahrazujícímu a nesubstituujícímu analogické přechody z nitra navenek na nižších až nejnižších úrovních (bez nichž to – aspoň na vyšších než elementárních úrovních – také nejde).

Kvůli přesnosti musím ještě uvést na pravou míru jednu formulaci: aktivity subjektů nejsou založeny v jejich vnitřní stránce už proto, že subjekty mohou být

aktivní jen pod podmínkou, že k tomu mají potřebný čas – a ten si samy nemohou svépomocí vyrábět. Subjekty musí být aktivní, ale nemohou si svou aktivitu samy vyrábět, generovat – jen u toho musí jako skutečné subjekty (jako skutečnosti) být. Ale ony si ty subjekty nemohou ani své *bytí* vytvářet, jen je musí vykonávat jako svou povinnost, jako své poslání (přesně tak jako vykonávat poslání příslušných událostí, které si je právě proto ustavily a které je kvůli sobě a svému poslání udržují a vylepšují).

Je-li tvorba nového pochopena jako odpověď na ne-předmětné výzvy, jež předcházejí aktivitám příslušných subjektů, pak je snad zřejmé, že ji nelze chápat tak, jako by to nové již v budoucnosti bylo nějak dané, ani že by to vytvářely pouze příslušné subjekty samy. Tvorbě nového lze v takovém případě spíše rozumět jako dění, v němž subjekt překračuje dané jsoucí včetně sebe samého. Subjekt tedy musí být s to vykročit nad rámec toho, čím již jest či byl – a toho, jak se domnívám, není schopen pouze z vlastních sil, nýbrž jedině v otevřenosti vůči tomu, co sám nazýváš nepředemětnou skutečností, která na příslušný subjekt naléhá a která se skrze něj chce vtělit do světa. Jak jinak lze pak ale chápat zaslechnutí nepředemětné výzvy i odpovídání na takovou výzvu než jako niterné dění? Přitom se rozumí, že vnitřní stránka subjektů není striktně vzato pouze „jejich“, jako by nitro představovalo nějakou izolovanou doménu jednotlivého subjektu. V parafrázi na Kierkegaarda by se to možná dalo vyjádřit tak, že nitro je bytostně poměrem a existuje pouze v poměrech: jednak je vždy v poměru k jiným nitřům, jednak je zakotveno v ryzí nepředemětnosti. I Ty sám přece říkáš, že nitro subjektu je součástí celého niterného světa.

Pokud řekneme, že „nepředemětné výzvy předcházejí aktivitám příslušných subjektů“, nesmí se to ovšem chápat tak, že nové jsou jen ty odpovědi, zatímco ty výzvy jsou proti těm odpovědím už „minulé“, protože oněm odpovědím „předcházejí“ – a to v minulosti. Proto já ono „před“ důsledně rozlišuji na „před v minulosti“ a „před v budoucnosti“. A když tedy něco „přichází z budoucnosti“, znamená to, že přichází jako nejsoucí; já tomu ovšem říkám „niternost“ nebo „nepředemětnost“, ale to nelze v žádném případě chápat jako subjektivitu. Jinak řečeno: odpovídání na výzvu nelze tudíž chápat jako niterné dění, ale je to aktivní odpovídání již v rámci subjektivity, a tudíž v rámci dění (také) předmětného, je to již zpředemětnování, uskutečňování nepředemětného – žádná nepředemětnost, žádná „niternost“ v mém smyslu. Pokud bychom akceptovali zmíněnou parafrázi Kierkegaarda, pak bychom ono „v poměru“ museli opravdu vztahovat k oné nepředemětnosti, která ještě nebyla uskutečněna, a to ani v žádné „subjektivitě“, ani v žádné „subjektosti“ – je to vztah k tomu, co není, co ještě není. A jen v tom smyslu lze o subjektu vůbec říci, že je „ve vztahu“ k nepředemětnu, aniž by cokoli z něho do sebe jakkoli pojalo. Snad ještě malá poznámka: Formulace, že „nitro subjektu je součástí celého niterného světa“ nesmí být mylně vykládána jako něco „jsoucího“ – právě tou „součástí“ je nitro subjektu ergo samo nejsoucí –, a proto také subjekt není objektem a nikdy nemůže být jako objekt chápán.

Chápu, že nepředemětné výzvy lze označit jako „nejsoucí“ v tom smyslu, že přesahují rámec daného jsoucího. Nejedná se však přece o jakékoli nejsoucnost či nicotu, která by byla „nicotná“, nýbrž o skutečnost svého druhu, která je možná v jistém smyslu skutečnější než dané jsoucí a která bytostně působí na příslušný subjekt právě tím, že ho oslovuje. A bez předchůdného působení nepředemětných výzev na subjekt, které spočívá právě v jeho oslovování, by subjekt přece neměl důvod opouštět přítomné či dané jsoucí včetně sebe sama, aby „předbíhal“ či se „vykláněl“ do budoucnosti. Když tedy subjekt na nepředemětné výzvy „odpovídá“, nevyvíjí aktivitu, která je vposled vy-volávána a iniciována z budoucnosti? A pokud se toto vy-volávání děje z budoucnosti, do níž subjekt předbíhá, je zřejmé, že příslušná výzva nepředchází jako něco „již minulého“, ale nemusí být

přece jen v nějakém smyslu předchůdná jakožto iniciující či vy-volávají příslušnou aktivitu subjektu, resp. události?

Toto upřesnění vítám: Sloveso „předcházeti“ zde opravdu nesmíme spojovat s tím, co „předchází“ ve směru do minulosti, ale je třeba akceptovat možnost, že ony nepředmětné výzvy předcházejí příslušným odpovědím toho kterého subjektu naopak ve směru do budoucnosti. Ovšem aby to dávalo smysl, musíme připustit, že je rozdíl mezi tím, jak se čas (a časování) vskutku děje, a tím, jak to zaznamenáváme (jako vnější pozorovatelé) na své konstrukci „časové osy“; přesněji, že uznáváme, že čas se doopravdy děje (a tudíž „hýbe“) ve směru z budoucnosti do minulosti, a zejména že to neznamena, když v tomto časovém proudu něco „předchází“, že bychom to legitimně mohli „umístit“ na stranu toho již nastalého, a tudíž minulého. Jinak řečeno, že to nemůžeme „umístit“ na takto konstruované „časové ose“ ještě víc do minulosti před onu reakci subjektu na tuto nepředmětnou (či „nejsoucí“) výzvu. Chceme-li pak říci, že nepředmětnou výzvou „vy-volané“ odpovědi subjektu předchází (či „předbíhá“) ona „iniciující“, protože subjekt oslovující výzva, musíme pro přícházení (či „přibíhání“) výzvy připustit, že to je jednak naprosto jiné „přícházení“, které se nepodobá co do směru kterémukoli „odpovídání“ či „reagování“ na onu výzvu, které ergo můžeme (a musíme) na oné „časové ose“ umístit tak, že počátek onoho odpovídání bude vždycky jakoby starší (minulejší) než jeho další pokračování a posléze ukončování (jež bude nejmladší, nejnovější). Něčeho takového si byli často vědomi i starší myslitelé, ale jako pomocné myšlenkové konstrukce užili geometrické diference mezi vertikálitou a horizontalitou; umožnilo jim to mylné chápání vertikálnosti jako čehosi nečasového či nadčasového, což já pochopitelně odmítám. Proto mluvím raději o „změně směru času“, i když mi ani to nepřipadá nějak zvláště výstižné.

Ještě jedna poznámka: samozřejmě musíme (a můžeme) někdy mluvit o události, ale někdy zase o subjektu. To však neznamena, že jde o dvě různá jsoucna. Každá událost (událostné pravé jsoucno) má svůj vlastní subjekt (s výjimkou událostí virtuálních); a protože tento její vlastní subjekt se ujímá v tu chvíli, kdy si jej událost „vytvoří“, jakési (opět jen relativní) „vlády“ nad tím, jak se událost děje (takže ji aktivně může aspoň trochu pozměňovat, tj. vést aspoň po trochu jiné cestě, než po jaké by se událost děla bez zásahu jejího vlastního subjektu), můžeme s jistou tolerancí událost považovat za subjekt (stejně jako subjekt můžeme chápat jako dějící se subjekt, tedy také jako jeho vlastní událost). Každý skutečný (pravý) pohyb se proto děje vždy z budoucnosti do minulosti, nikdy z minulosti do budoucnosti. Minulost jen může přetrvávat; obvykle mluvíme o setrvačnostech, ale nesmíme tuto setrvačnost chápat jako vlastnost čehokoli již byvšího, tedy minulého, neboť i sama setrvačnost musí být aktivně „vykonávána“, tj. udržována. Pokud není nic takového (tj. jiné aktivní subjekty-události) k dispozici, setrvačnost slábne a rozpadá se, a to zase do „nicoty“, jako naopak z „nicoty“ povstává každý pravý subjekt-událost. Dalo by se tedy říci, že ono zmíněné „rozvíjení“ z minulosti do budoucnosti je vlastně slábnutím a upadáním schopnosti pravých subjektů-událostí navazovat na to, co se už stalo, tím, že to je částečně zachovááno (a tedy i částečně obnovováno), a co vlastně jen stále víc upadá ze stavů méně pravděpodobných do stavů pravděpodobnějších – je to tedy vlastně entropie. Všechno nové však vzniká negentropicky.

Charakteristika nepředmětných výzev jakožto „nejsoucích“ mne přivádí k následující otázce: Lze povstávání nového chápat jako přecházení nejsoucího (ve smyslu nepředmětných výzev) ve jsoucí (ve smyslu odpovídání subjektu na tyto výzvy, které je již zpředmětnováním či uskutečňováním nepředmětného)? A jaká je tedy vlastně role subjektu vzhledem ke jsoucímu a nejsoucímu: Dalo by

se říci, že subjekt předbíhající do budoucnosti přesahuje oblast daného jsoucího k nejsoucím (resp. k nepředmětné skutečnosti), že tedy jakoby „osciluje“ mezi jsoucím a nejsoucím, aby právě skrze své extatické vztahování k tomuto specifickému nejsoucím stále rozšiřoval či „rozhojňoval“ jsoucí o něco nového? Neplatí pak paradoxně, že subjekt právě skrze svůj vztah k nejsoucím dosahuje plnějšího bytí?

Z toho, co jsem před chvílí řekl, je zřejmé, že vznikání (či „povstávání“, emergenci atd.) nového nelze chápat (tj. redukovatně popsat) jako změnu či „přecházení“ nejsoucím ve jsoucí, resp. jako (sebe)uskutečňování nepředmětného. Chyba takového pojetí se skrývá v „zapomenutí“ na to, že takový přechod není možný (ani myslitelný) bez aktivního subjektu. Takový aktivní subjekt nemůže být také redukcionisticky chápán jako něco „oscilujícího“ mezi jsoucím a nejsoucím – to zase omezuje a zpochybňuje jeho úlohu jako „činitele“, tedy „aktivisty“: aby mohl subjekt „oscilovat“, musí „být“. Takže tím nemůže být marginalizována, nebo dokonce zakrývána otázka „jsoucnosti“ a zejména „bytí“ subjektu. Subjekt není jen něčím prostředkujícím, prostředčným či instrumentálním, ale je pro nás zvláštním, samostatným tématem. Právě v tom je pak mimořádně důležitá jeho ek-statická povaha, resp. ek-statická povaha jeho nepředmětnosti, neredukovatelnosti na „předmět“, objekt, pouhou „věc“.

Také bych neřekl, že „subjekt právě skrze svůj vztah k nejsoucím dosahuje plnějšího bytí“. Chybí mi tam dostatečné vyjasnění toho, jak je chápán onen „vztah (subjektu) k nejsoucím“; nejde přece jen o vnější vztah, ale subjekt sám je „bytostně“ také nejsoucím! Subjekt není pouhým předmětem právě proto, že je také zčásti (dokonce především) nepředmětný, tedy „nejsoucím“, ale jeho ek-statický vztah k nejsoucím nespočívá v jeho „vztahu“ k vlastní nejsoucnosti, nýbrž k nejsoucnosti jiné, ne-vlastní. Aktivita subjektu nespočívá v tom, že subjekt uskutečňuje sám sebe, ale ani v tom, že je pouhým prostředníkem toho, jak ta pravá („ryzí“) nepředmětnost sama sebe uskutečňuje (za pomoci a prostřednictvím subjektů), ale že subjekt na onu nepředmětnost (v podobě nepředmětných výzev) aktivně reaguje. A protože bytí subjektu je totožné s jeho celoživotním aktivním děním, může „plnějšího bytí“ dosahovat pouze lepšími a nepředmětným výzvám lépe odpovídajícími činnostmi (akcemi) – a nikoli „svým vztahem k nejsoucím“. Už proto ne, že jeho „vztah“ k nejsoucím je ve svých možnostech silně omezen (nejen věcně, ale i časově – jde přece jenom o pouhé ek-statické „momenty“, které nemají a nemohou mít v sobě ani spoluzahrnovat cokoli setrvačného).

Stále mi však zůstává nejasné, v jakém smyslu lze podle tebe hovořit o různé časové orientaci subjektu, resp. události. Z toho, co jsi řekl o subjektu, plyne, že na jedné straně subjekt „předbíhá“ do budoucnosti, což se děje jako pohyb z minulosti či přítomnosti do budoucnosti, a na druhé straně je tu vlastní uskutečňování či vlastní aktivita příslušného subjektu či události, která se děje z budoucnosti do minulosti. Ve své výše zmíněné formulaci v Úvodu ovšem naopak říkáš, že skutečný počátek události „je uložen“ v budoucnosti a „rozvíjí se směrem k minulosti“, zatímco po překročení hranice mezi vnitřní a vnější stránkou, tj. ve své zpředmětněné podobě či ve svém zvnějšnění, „se rozvíjí opět směrem z minulosti do budoucnosti“. Tento pohyb „směrem z minulosti do budoucnosti“ zde tedy rozhodně není spojen s předbíháním subjektu do budoucnosti. Jak lze tyto různé formulace skloubit dohromady?

Podvojný charakter subjektu (obecně, tedy nejen lidského, ale každého pravého jsoucího, resp. každé pravé události jakožto subjektu) spočívá právě v tom, že subjekt sám se „neděje“ sám sebou, tj. jen jedním směrem, protože má obojí

stránku, předmětnou i nepředmětnou, a nemůže být tedy redukován jen na jednu z nich. Tato podvojnost platí i pro jeho aktivity a vůbec akceschopnosti. Subjekt není aktivní tak, že svou iniciativní aktivitou směřuje „proti“ proudu „obecného času“, nýbrž že má jakýsi „svůj vlastní čas“, který je významným, ale velmi zvláštním rysem vstřícnosti k přicházení nepředmětných výzev, tj. k jejich přicházení k reakce-schopnému subjektu: nepředmětné výzvy přicházejí (tj. „pohybují se“) ve směru k určitému subjektu, jenž je jednou svou složkou také jsoucím, tedy předmětným jsoucím. Naproti tomu tento subjekt jakožto pravé jsoucno, tedy pravá událost, je ve své aktivitě (resp. v tom, co je tím vskutku nejpodstatnějším v oné aktivitě, jež je ovšem také předmětným děním, i když nejenom předmětným!) spoluurčen a spoluorientován oněmi nepředmětnými výzvami, k nimž se však aktivně může vztahovat pouze tak, že sám jakožto subjekt vlastně u toho není a nemůže „být“, neboť se odevzdává těm výzvám, aniž se jich může dotknout, natož je nějak uchopit a zmocnit se jich (a pak je nějak „mít“, nějak je „podržet“): tady právě jde o tu ek-statickosti, bez níž by subjekt vlastně nebyl a nemohl být subjektem, ale zůstával by pouhým objektem.

Z toho, co jsem teď uvedl, je zřejmé, že vlastně nelze mluvit o „předbíhání“ subjektu do budoucnosti, neboť místo nějakého „předbíhání“ tu máme jen ono ek-statické vycházení vstříc přicházejícím výzvám, v němž navíc subjekt není „při tom“ jako vykonavatel, nýbrž jen tak, že sám sebe co možná nejvíc nechává „za sebou“ (snaží se nechávat sám sebe „za sebou“, usiluje o to, sám sebe co možná upozadit či neutralizovat atd.). Ovšem jak tomu máme rozumět? Subjekt v této ek-statické vstřícnosti (a otevřenosti) nechává za sebou „sám sebe“ jako toho daného, tedy i jako jednu z antecedencí, jednu z příčin – a pochopitelně se mu to ne vždy dost daří. Pokouší se však co možná odlehčit své vlastní „váze“, své vlastní setrvačnosti, a pokouší se být zcela k dispozici tomu, co je pro danou situaci „tím pravým“. V tomto úsilí o naplňování „toho pravého“ vlastně jakoby opouští sám sebe (jak byl a jest), pokouší se to, co pak dělá a udělá, co možná zbavit nánosu svých zvyků a návyků, sobě vlastních tendencí a také choutek, pokouší se zapřít sám sebe a už v samém pochopení nepředmětných výzev umenšit sebe a podrobit všechno své tomu, co „býti má“, tj. „tomu pravému“, ještě nejsoucím, ale přesto se v tomto setkání-nesetkání „stávajícímu“ skrze (poslušný) subjekt skutečností – a tím také částí té skutečnosti, v níž žijeme (a která je stále dost vzdálena tomu, co „býti má“). Sám zrod nového je však už součástí tohoto dění (dějství), v němž neplatí pouhá setrvačnost toho, co „už je“, ale v němž se děje (rodí, vzniká) něco nového, co ve světě skutečností ještě nebylo, ale co je výsledkem pokusu o odpověď na nepředmětnou výzvu (resp. výzvy).

Ještě malá poznámka k tomu, zda to, co „býti má“, je nebo není „uloženo“ v budoucnosti. To, že „to pravé“ není „jsoucí“ ve smyslu danosti, ovšem může znamenat jen jedno: Je to subjektům (např. nám) „uloženo“, tj. jsme tím uložením voláni k naplnění toho, co býti má, jsme voláni k odpovědnosti za uložené, k odpovědnosti na splnění uloženého „úkolů“. Pokusím se najít, jak je to ve starém Úvodu formulováno, a eventuálně odvolám, co jsem tam napsal (v podmínkách, kdy jsem to už po sobě nemohl detailně kontrolovat, ale pak jsem po letech chtěl zachovat autentičnost textu bez dalšího upravování). Dnes už bych rozhodně nemohl připustit, že přechod toho, co „býti má“, tedy nejsoucího a nepředmětného, do světa skutečností (mj. také) předmětných je možno chápat jako nějaký „rozvoj“. Je-li tedy stará formulace chybná, беру to zpátky a provádím dodatečně její revizi. Dnes musím trvat na tom, že tzv. „dění“ z minulosti směrem do budoucnosti je mylnou fikcí, neboť skutečné dění se děje – jak už jsem psal – právě obráceně, totiž že každé událostné dění, tedy každá pravá událost se děje tak, že napřed vůbec není – a teprve z této nejsoucnosti se stává něčím jsoucím,

a to tak, že složka, která se stává (předmětnou, jsoucí) skutečností jako první, se bude jevit vnějšímu pozorovateli a popisovateli postupných „stavů“ jako nejstarší, zatímco ta nejpozdější jako naopak ta nejnovější (či nejmladší) – což ovšem všechno je naše konstrukce a rekonstrukce ve srovnání s opravdu se dějící, stávající se skutečností.

Prostě a dobře něco jiného je skutečné dění a něco jiného je přetrvávání setrvačností, které se rozpadají a rozdrobují většinou velmi pomalu, takže z toho máme dojem jakési trvalosti. Ale nic naprosto a plně, beze zbytků trvalého neexistuje, všechno, co známe ze světa kolem sebe na základě všech možných zjištění a popisů, má svůj počátek a konec, včetně světa samého. A ovšem: ty setrvačnosti jsou vesměs závislé na jiných, nejčastěji nižších pravých jsoucnech a na jejich schopnosti přetrvávat, a tím udržovat sebe samy jako předmětně skutečné, ačkoliv obecnou a všechnu setrvačnost rušící tendencí všeho předmětně skutečného je entropie, a tedy posléze zmar, zánik.